

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2025.98.27>**Є. В. Тягнирядно**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки
Одеського державного університету внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ-ПРАВОВИЗНАВЦІВ

Стаття є дослідженням організації формування риторичної компетентності у студентів юридичних спеціальностей. Вона розглядає теоретичні засади, визначає методологічні підходи та практичні інструменти для розвитку ефективних комунікативних навичок. У теперішній час юристів часто запрошують виступити у ролі експертів у ЗМІ, взяти участь у громадських дискусіях, набуває популярності розвиток особистих професійних блогів та сторінок. З огляду на специфіку діяльності студентів-правознавців, вміння ефективно висловлювати думки, переконувати опонентів і грамотно будувати аргументацію є критично важливими для розвитку професійної діяльності та побудови кар'єри в цілому. Тому формування професійної та культурної компетентностей багато в чому залежить від застосування освітніх програм, форм та методів навчання, які стимулюють активність та бажання до самоосвіти. Риторична компетентність юридичних фахівців включає не лише володіння мовними засобами та аргументаційними техніками, але й у сучасних реаліях життя вимагає адаптувати свої можливості до сьогодення, навчитися правильно застосовувати невербальні засоби комунікації та знати основні ази ораторського мистецтва. Важливим аспектом є інтеграція цифрових технологій у навчальний процес, що дозволяє розширити можливості для самостійної роботи студентів, а також підготовка до реальної юридичної практики з можливістю ведення соціальних мереж, сайтів та розвитком особистого бренду. Це сприяє не лише розширенню теоретичних знань, але й виробленню практичних навичок, необхідних для успішного професійного спілкування. Особлива увага в дослідженні приділена сучасним освітнім методикам, які дозволяють студентам засвоювати риторичні прийоми, розвивати навички переконливої комунікації, брати участь у дебатах, ділових іграх, моделюванні судових процесів та інших інтерактивних формах навчання. Розвиток риторичної компетентності та професійної мовної культури сприяє не лише професійному зростанню майбутніх спеціалістів, але й надає впевненості в собі, здатність дієво представити себе, переконати інших та виважено й результативно захищати права своїх клієнтів.

Ключові слова: юрист, риторична компетентність, комунікативна компетентність, професійна мовна культура, студенти-правознавці.

Актуальність проблеми дослідження обумовлена тим, що юридична професія передбачає участь у судових засіданнях, продуману аргументовану презентацію правової позиції та підготовку публічних виступів. Тому ефективне та професійне володіння риторичними навичками у комунікації стає незамінною складовою професійної компетентності правознавця.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку юридичної освіти вимагають від майбутніх правознавців не лише глибоких знань законодавства, але й високого рівня комунікативної компетентності. Саме тому формування риторичної компетентності студентів-правознавців є одним із пріоритетних завдань вищої юридичної освіти в Україні. А саме недостатня увага до цього питання є причиною відсутності комплексного підходу та методичних рекомендацій під час підготовки майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування риторичної компетентності у студентів-правознавців досліджували

М. Василенко, О. Федорчук та І. Ляшенко. Значний внесок в формування комунікативної компетентності відображено в роботах таких вчених, як О. Юхимець, В. Грубінко, М. Кравчук. При цьому деякі аспекти юридичної професії, пов'язані з основними факторами професійної риторичної компетентності та мовної культури, досі залишаються не розкритими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема формування риторичної компетентності у студентів-правознавців є предметом досліджень у галузі педагогіки, лінгвістики та юридичної освіти. Однак, незважаючи на наявні праці авторів, ряд аспектів залишається недостатньо вивченим. Зокрема, потребує подальшого доопрацювання розробка цілісної моделі формування професійної мовної культури в підготовці майбутніх фахівців, впровадження сучасних методів під час навчання та опанування асів ораторського мистецтва.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні розробки ефективних методичних підходів до

формування риторичної та комунікативної компетентностей у студентів-правознавців, а також аналіз впливу риторичних навичок на професійну діяльність майбутніх юристів.

Об'єкт дослідження – механізм професійної підготовки студентів-правознавців у вузах.

Предмет дослідження – засоби та умови формування риторичної та комунікативної компетентностей, методичні підходи для студентів юридичних спеціальностей, а також вплив риторичних навичок на ефективність їхньої майбутньої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Одною з головних ознак фахової кваліфікації сучасного правознавця, показником його професіоналізму вважається вільне володіння та ефективне використання державної мови в усній та письмових формах під час проведення юридичної практики. У зв'язку із цим актуальною вбачається проблема здобуття риторичних навичок юристами, а також набуття ними необхідних риторичних компетенцій. Для успішної роботи необхідно досконало володіти мовою, логічно й послідовно викладати інформацію правових приписів, однозначно тлумачити та розуміти правові норми, дотримуватися суворої нормативності та стилістичної довершеності. Всі ці фактори зумовлюють надзвичайну увагу суспільства до мови законодавства, яка завжди має бути еталоном і бездоганним зразком. Завдяки цьому одним з першочергових завдань сучасної вищої юридичної освіти в Україні є формування комунікативної компетентності.

Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів, на думку І. Ляшенко, відбувається під впливом різноманітних соціальних, психологічних та педагогічних чинників. Комунікативна компетентність є результатом навчально-пізнавальної і практичної діяльності, а також результатом власного життєвого досвіду [8]. Крім того, про комунікативну компетентність говорили у своїх роботах такі українські дослідники, як М. Василенко (готовність студентів-юристів до професійної діяльності), О. Федорчук (формування у майбутніх правознавців професійного застосування інформаційно-комунікаційних технологій), М. Криськів (формування професійного мовлення майбутніх юристів), Б. Чупринський (формування професійної культури майбутніх юристів), Л. Насіленко (риторична культура, як невід'ємна складова мовно-професійної підготовки майбутніх юристів) [13, с. 299].

Л. Мамчур визначає поняття «мовно-риторична компетентність» та розглядає його в аспекті національної самосвідомості особистості. Зокрема, вона виокремлює такі складові, як лексико-граматична грамотність і багатство словникового складу; виразність стилістики та правильність вибору стилю й тону мовлення, вміння спілку-

ватися, керувати своїм мисленням і мовленням; володіти технікою висловлювання [5, с. 183–185]. Тому можна говорити про те, що в основі формування мовно-риторичної компетентності особистості покладений спосіб мислення нації, її національна свідомість, характер та національно-культурні особливості.

Проаналізувавши таке велике інформаційне поле у дослідженнях даного питання можна відслідкувати таку тенденцію, що проблеми підготовки майбутніх правознавців, зміст та певні особливості правової діяльності, різні підходи фахівців комунікативної компетентності різних галузей сприяє визначенню суті комунікативної компетентності майбутнього правознавця, як інтегративних, професійно обумовлених і особистісно-значущих цінностей, знань, умінь і якостей особистості правознавця, які забезпечують ефективну взаємодію під час здійснення професійної діяльності і надають можливість максимально ефективно самореалізуватися. У багатьох роботах дослідники зазначають, що основним завданням вищої освіти в Україні є підготовка молоді до реального життя, а саме формування в неї необхідних компетентностей, зокрема комунікативної, тому назріла гостра необхідність визначення умов формування комунікативної компетентності майбутніх правознавців в умовах інтеграційних процесів, оскільки основним засобом її формування є об'єднання навчальних дисциплін [1].

Науковці наголошують на актуальності методу моделювання як найбільш адекватного способу вирішення поставлених завдань і необхідності його впровадження в педагогічний процес, оскільки модель дозволяє відтворити цілісність та спрогнозувати перспективи розвитку певних об'єктів та явищ [9, с. 344]. На думку провідних науковців, модель має враховувати сучасні методологічні підходи, потребу модернізації змісту, методів і технологій навчання, надавати змогу студентам для професійного зростання, а також передбачає контроль і систему зворотного зв'язку для коригування одержаного рівня знань, умінь і навичок для професійної діяльності [4, с. 151–159]. В основу побудови моделі формування риторичної культури майбутніх фахівців дослідники закладають, передусім, ідею заміщення парадигми знань на гуманістичну, оскільки завдання риторики зорієнтовані на формування особистості, її здатності існувати в діалозі, ефективно комунікувати. В основі моделювання є такі положення: особистісно орієнтований освітній процес; творчо-практичне спрямування; прогнозування кінцевого результату освітньої діяльності студентів; реалізація авторських інновацій; активізація самостійної діяльності студентів; використання інформаційно-комунікаційних навчальних технологій [3, с. 214–219].

Як наслідок, формування риторичної компетентності потребує і врахування вимог загально-дидактичних принципів і принципів вищої освіти, але основну увагу необхідно зосередити на застосуванні специфічних принципів риторичної підготовки майбутніх студентів правознавців у закладах вищої освіти. Для ефективної та якісної риторичної підготовки студентів варто визначити такі принципи: історичності та наступності, мисленнєво-мовленнєвої активності, креативного текстотворення, педагогічного партнерства, діалогічності, рефлексивності, інтегрування риторичних і психологічних знань і вмінь. [7, с. 78].

Не можна не погодитися з тим, що якісне та ефективне спілкування, привернення уваги та здатність тримати увагу слухача багато в чому залежить від сформованості жанрового репертуару мовця та від вибору ним жанру мовлення. Методика формування риторичної компетентності майбутніх студентів-правознавців поєднує елементи колективного, кооперативного, тренінгового та професійно-ситуативного видів навчання, які обіймають комплекс сучасних методів розвитку риторичних знань, умінь і навичок відповідно до професійного спрямування [2, с. 154]. Вибір інтерактивних методів здійснюється з орієнтацією на позиціонування студента як суб'єкта навчання та особистісно-професійного розвитку. Формування риторичної компетентності передбачає впровадження та реалізацію особистісно орієнтованих, когнітивно орієнтованих, діяльнісно орієнтованих освітніх технологій й активне застосування інформаційно-комунікаційних освітніх технологій [6, с. 84–89]. Вони сприяють розвитку риторичної особистості, ефективному засвоєнню матеріалу, дають змогу урізноманітнити подання інформації, інтенсифікувати навчання. Саме тому

важливо знати жанри, правильно та логічно будувати речення та складати промови, вміти акцентувати на важливих аспектах та зосереджуватися на тому, на що варто звернути увагу. Тому, для правознавця важливо враховувати аспекти комунікаційної компетентності, особливо вміти ефективно передавати інформацію, як усно так і письмово. Тут мова йде про усні жанри починаючи з оголошення справи, явки присутніх, роз'яснення прав та обов'язків учасників процесу і завершуючи промовою прокурора, промовою захисника, виголошенням рішення суду.

Найбільшу частку часу у роботі займає ведення діалогу зі співбесідником, вагому – монолог, меншу – переконання та доведення під час консультування. Юридична комунікація вимагає чіткості, строгості, точності та лаконічності структури викладу. Важливо вміти переконливо аргументувати, вести переговори та бути оратором під час публічних виступів. Щодо письмових документів, якими фахівець повинен оволодіти в досконалому, можна визначити такі, як: характеристика особи, довідка, службові записки, біографія, цивільно-правовий договір, звіт, рапорт, позовна заява, довіреність, постанова про проведення обшуку.

Створення всіх цих документів передбачає і володіння професійною мовною культурою. Володіння нормами літературної мови та дотримання специфічних вимог юридичного стилю повинні бути чіткими та точними, без двозначностей та виключаючи надмірну емоційність. Маючи високий відсоток мовної культури, юрист здатен захопити авторитетом під час спілкування з клієнтами, судовими органами чи колегами. Тому варто зазначити основні характеристики професійної мовної культури правознавця.

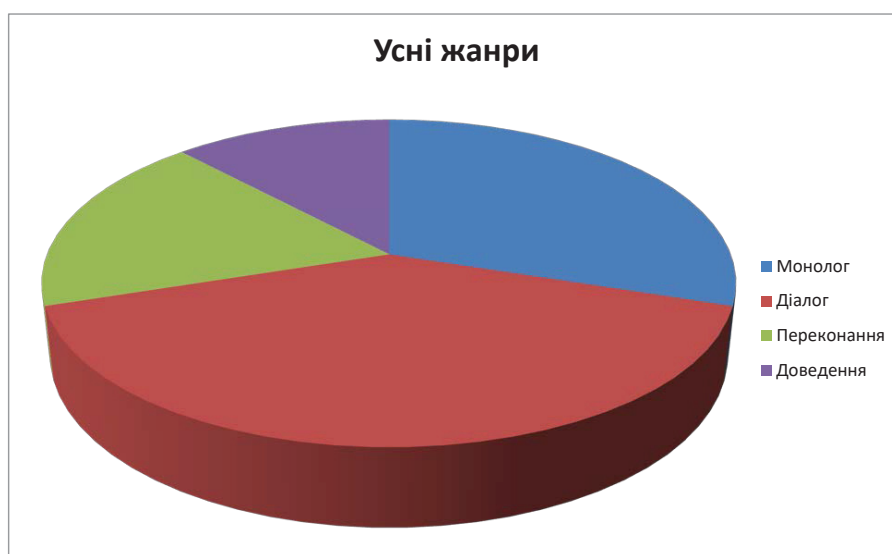

Рис. 1. Усні жанри, якими необхідно володіти юристу

Таблиця 1

Основні складові професійної мовної культур під час формування риторичної компетентності у студентів-правознавців

Основні складові професійної мовної культур під час формування риторичної компетентності у студентів-правознавців:	
Складова	Характеристика складової
Лексична грамотність	Використання точних юридичних термінів та уникнення двозначностей
Синтаксична правильність	Побудова чітких, зрозумілих та логічних речень
Аргументаційна чіткість	Використання переконливих та логічних аргументів
Етика мовлення	Дотримання норм професійної етики та ввічливості
Стилістика мовлення	Дотримання офіційно-ділового стилю під час розмови, уникнення розмовної лексики та суржику
Ораторські навички	Чітко, цікаво та послідовно висловлювати думку під час публічних виступів
Пунктуаційна та орфографічна правильність	Відсутність пунктуаційних та граматичних помилок під час складання офіційних документів
Вміння слухати та аналізувати	Необхідно розуміти аргументи співрозмовника, розвивати навички активного слухання та вміти побудувати ефективну комунікацію

Думка про те, що сформувати риторичну компетентність можна стихійно, помилкова [9, с. 202]. Вимога якісної освіти несумісна з ігноруванням поетапної підготовки до ефективного спілкування в юридичній галузі, що може бути забезпечене тільки при такому навчанні риториці, яке полягає в поступовому формуванні риторичної компетентності – від елементарного рівня до професійного [11]. Саме тому, важливо володіти мистецтвом промови. Юридична діяльність передбачає постійне доведення своєї позиції через мовлення, чітка та логічна промова дозволить майбутнім правознавцям переконувати суд, клієнтів та колег у правомірності своїх аргументів. Існує класична схема побудови промови за риторичною структурою. Вона забезпечує ефективність комунікації та мінімізує ризик неправильного тлумачення сказаного [13].

Спершу варто привернути увагу аудиторії та налаштувати її на сприйняття інформації, тобто встановити контакт зі слухачем. Зрозуміло, максимально доступно подати інформацію без надлишкових деталей. В основній частині подати докази, логічні доводи, приклади та цифри. Якщо тема суперечлива, то обов'язково слід передбачити контраргументи суперника та натиснути на його слабкі місця. На завершення варто узагальнити свої думки та закінчити потужним фіналом.

Ще одним ключовим аспектом під час публічних виступів, судових процесів та переговорів є емоційний вплив, який полягає у невербальних засобах спілкування, інтонації та логічних паузах. Сюди ж можна віднести коректний стиль спілкування та комунікативну гнучкість. Важливо вміти змінювати стиль мовлення залежно від ситуації – формальне звернення до суду, дружня, проте професійна розмова з клієнтом або жорстка й аргументована дискусія з опонентом під час робочого процесу. Таким чином, риторична структура

промови – це не просто набір частин, це цілісна система, що допомагає донести думку, переконати і викликати емоційний відгук. І саме доцільне та грамотне використання цієї схеми допомагає створювати впливові виступи.

Специфіка мовної ситуації в Україні зумовлюється тим фактором, що переважна більшість змін у мові міцно пов'язана зі змінами у суспільстві та ситуацією у країні. Найголовніший фактор – початок повномасштабного вторгнення росії, міжмовна комунікація, розвиток міжетнічних відносин, спілкування з представниками інших національностей

Важливо зазначити, що нині в Україні, у зв'язку з повномасштабним вторгненням, діє особливий правовий режим, що вимагає від спеціалістів особливої уваги щодо змін у законодавстві. Постійно оновлюються нормативно-правові акти, приймаються нові закони та підзаконні акти, які впливають на правила складання юридичних документів. Тому студентам-правознавцям необхідно не лише опановувати класичні форми документів, але й уважно слідкувати за змінами законів, аналізувати їх вплив на юридичну практику та своєчасно та правильно коригувати їх вміст відповідно до актуальних вимог. Особливо слід звернути на терміни подання процесуальних документів, адже в умовах правового режиму воєнного стану ці терміни можуть змінюватися. Саме тому, формування риторичної компетентності у студентів-правознавців повинно включати навички юридичного моніторингу та аналітичного підходу до складання документів відповідно до чинного законодавства.

Висновки. Таким чином, формування риторичної компетентності у студентів-правознавців є необхідною умовою їхньої професійної підготовки, оскільки ефективна комунікація відіграє ключову роль в успішній юридичній діяльності. Успішний юрист повинен не лише володіти глибо-

Рис. 2. Промава за класичною риторичною структурою

кими знаннями у сфері права, а й вміти та могли аргументовано висловлювати свої думки, переконливо вести судові дебати, захищати інтереси клієнтів і взаємодіяти з колегами та представниками державних установ. У процесі дослідження виявлено, що розвиток риторичної компетентності потребує комплексного підходу, що включає використання інтерактивних методів навчання, засвоєння основ риторики, вправи з публічного мовлення, опанування сучасних цифрових технологій. Особливу увагу слід приділити роботі з мовленнєвою культурою та розвивати логічне мислення, що є важливими складовими комунікації юриста. Також важливо розвивати критичне мислення, яке допомагає ефективно реагувати на основні аргументи опонентів та знаходити найбільш переконливі способи захисту своїх правових позицій.

Список використаної літератури:

1. Грубінко А, Кравчук В. Юридична деонтологія і професійна етика та логіка для юристів: Навчально-методичний практикум для студентів денної та заочної форм навчання спеціальностей «Право» і «Міжнародне право». Тернопіль, 2019. 116 с.
2. Дубасенюк О. Методологія та методи науково-педагогічного дослідження. Навчально-методичний посібник. Житомир. 2016. 256с. URL: http://eprints.zu.edu.ua/28990/1/Дубасенюк_Методологія%20наук_досл_2016.pdf (дата звернення: 18.02.2025).
3. Залюбівська О. Б. Педагогічна модель формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Київ ;
- Вінниця : ТОВ фірма «Планер». Вип. 39. 2014. С. 214–219.
4. Коваль М. С., Козяр М. М., Литвин А. В. Педагогічна модель формування готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності. *Вісник Львівського державного ун-у безпеки життєдіяльності*. № 18. 2018. С. 151–159.
5. Ковалик М. Формування риторичної компетентності студентів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 42, том 1, 2021. С. 183–185.
6. Корчова О. Вправи та завдання для формування риторичної компетентності в майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*, С. 84–89.
7. Конівіцька Т. Я. Модель формування риторичної компетентності майбутніх психологів у ЗВО. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Кропивницький : ЛА НАУ. 2019. Вип. 6. С. 75–229.
8. Ляшенко І. Компонентний аналіз комунікативної компетенції майбутніх юристів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Вип. №1. 2014. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_1_8 (дата звернення: 17.02.2025).
9. Руденко Л. А. Формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах : монографія. Львів : Край, 2015. 344 с.
10. Симоненко Т. Формування риторичної компетентності особистості майбутнього фахівця в умовах сучасної освітньої парадигми. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2259> (дата звернення: 17.02.2025).

11. Шестакова С.О. Щодо важливості формування риторичної компетентності юриста. URL: <https://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/7716/1/Шестакова%20С.%20О.%20Щодо%20важливості%20формування.pdf> (дата звернення: 17.02.2025).
12. Юридична деонтологія. Навчально-методичний посібник. Переш І. та ін. Видавництво юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ», Ужгород: 2023. 42 с.
13. Юхимець О. Методика формування комунікативної компетентності майбутніх правознавців під час навчання у юридичній клініці. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. 2018. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2521> (дата звернення: 17.02.2025).
14. Юхимець О. Організаційно-педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх правознавців в умовах інтеграційних процесів *Збірник наукових праць. Випуск 24 (1–2018) Частина 1*. 2018. С. 300–303.

Tiahnyriadno Ye. Formation of law students' rhetorical competence

The article is a study of the organization of the formation of rhetorical competence in law students. It examines the theoretical foundations, defines methodological approaches and practical tools for the development of effective communication skills. Nowadays, lawyers are often invited to act as experts in the media, participate in public discussions, and the development of personal professional blogs and pages is gaining popularity. Given the specifics of law students' activities, the ability to effectively express opinions, persuade opponents and competently build arguments is critical for the development of professional activities and career building in general. Therefore, the formation of professional and cultural competencies largely depends on the use of educational programs, forms and methods of teaching that stimulate activity and the desire for self-education. The rhetorical competence of legal professionals includes not only mastery of language and argumentation techniques, but also in the modern realities of life requires adapting their capabilities to the present, learning to use non-verbal means of communication correctly and knowing the basic basics of oratory. An important aspect is the integration of digital technologies into the educational process, which allows for greater opportunities for students to work independently, as well as preparation for real-life legal practice with the ability to maintain social networks, websites and develop a personal brand. This contributes not only to the expansion of theoretical knowledge but also to the development of practical skills necessary for successful professional communication. The study pays special attention to modern educational methods that allow students to learn rhetorical techniques, develop persuasive communication skills, participate in debates, business games, simulated trials and other interactive forms of learning. The development of rhetorical competence and professional language culture contributes not only to the professional growth of future specialists, but also gives them self-confidence, the ability to present themselves effectively, convince others, and protect the rights of their clients in a balanced and effective manner.

Key words: lawyer, rhetorical competence, communicative competence, professional language culture, law students.